

SLOVENSKI IZSELJENCI IN NJIHOVI POTOMCI V NEMČIJI: DVAJSET LET POVEZOVANJA SLOVENSKIH ORGANIZACIJ NA POSVETIH

Marijanca Ajša VIŽINTIN¹

COBISS 1.02

IZVLEČEK

Slovenski izseljenci in njihovi potomci v Nemčiji: dvajset let povezovanja slovenskih organizacij na posvetih

V prispevku je predstavljeno izseljevanje Slovencev v Nemčijo v drugi polovici 20. stoletja in na začetku 21. stoletja ter povezovanje slovenskih organizacij v Nemčiji, s poudarkom na posvetih. Predstavljeni so delni rezultati kvalitativne raziskave, ki temelji na opazovanju z udeležbo na zadnjih štirih posvetih ter na opravljenih polstrukturiranih intervjujih z organizatorji in udeleženci posvetov. Posvete slovenskih organizacij v Nemčiji enkrat letno organizirajo že dvajset let (1996–2015). Ta posebna oblika sodelovanja, ki presega lokalno delovanje slovenskih organizacij, za slovenske izseljence in njihove potomce predstavlja enega od pomembnih načinov ohranjanja slovenske identitete, družnja in strokovne podpore, obenem pa nudi možnost za povezovanje med slovenskimi organizacijami v Nemčiji in s Slovenijo.

KLJUČNE BESEDE: slovenski izseljenci, Nemčija, posveti slovenskih organizacij v Nemčiji, slovenska društva v Nemčiji, dopolnilni pouk slovenščine

ABSTRACT

Slovenian Emigrants and their Descendants in Germany: Twenty Years of Gatherings of the Slovenian Organizations at Conferences

In the article, the emigration of Slovenians to Germany in the 2nd half of the 20th century and at the beginning of the 21st century is presented, and the cooperation of Slovenian organizations in Germany; the main focus is on gatherings. Partial results of the qualitative research are presented, this research is based on the participant observation of the last four gatherings, besides, semi-structured interviews were made with the organisers and the participants of the gatherings. The gatherings of Slovenian organisations in Germany have been organised once a year for twenty years (1996–2015). This special form of cooperation, which surpasses local operations of Slovene organisations, represents for Slovenian emigrants and their descendants an important way of maintaining Slovenian identity, socialising and professional support, at the same time it offers the possibility for connecting Slovenian organisations in Germany with Slovenia.

KEY WORDS: Slovenian emigrants, Germany, gatherings of the Slovenian organizations in Germany, Slovenian associations in Germany, Slovenian classes

¹ Dr. znanosti, ZRC SAZU, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana; vizintin@zrc-sazu.si

UVOD

Izseljeni iz Slovenije v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja, poimenovani zdomci, ker naj bi odšli z doma le za nekaj let, so večinoma postali izseljenci. Čeprav so v Zvezno republiko Nemčijo (Nemčijo) največkrat za nekaj let odšli kot gostujoči delavci (t. i. gastarbajtersko obdobje), z namenom privarčevati nekaj denarja, zgraditi hišo v Sloveniji in se vrniti, so v Nemčiji ostali. Niso samo delali, ampak so se med seboj družili, sodelovali in se povezovali, kajti v Nemčijo ni odhajala le delovna sila, ampak so se izseljevali ljudje.¹ Ustanovili so številna slovenska društva, v katerih so organizirali ali podpirali pouk slovenskega jezika, prirejali kulturne in športne prireditve, se družili v različnih sekcijah (pevska, folklorna, šahovska itd.) in bili drug drugemu v oporo. K ohranjanju slovenske identitete, kulture in jezika ter vzdrževanju stikov s Slovenijo so pripomogli tudi izvirne države napoteni duhovniki in učitelji dopolnilnega pouka slovenščine (DPS).

V prispevku se osredotočam na posvete slovenskih društev, katoliških misij, učiteljev, socialnih delavcev in članov folklornih skupin v Nemčiji (1996–2014), oz. na posvet slovenskih organizacij v Nemčiji, kot so ga preimenovali leta 2015. Udeležila sem se zadnjih štirih posvetov (od leta 2012), najprej kot udeležanka delavnic in poslušalka predavanj, potem kot predavateljica in raziskovalka. Opazovanje z udeležbo na štirih posvetih (Bad Urach 2012, Baasem 2013, Althütte 2015, Wiesbaden 2015) sem nadgradila s kvalitativno raziskavo (individualni in skupinski polstrukturirani intervjuji, okrogla miza) na 19. posvetu (Althütte, 9.–11. 5. 2014). Svojo perspektivo o posvetu so v kvalitativni raziskavi predstavili organizatorji in udeleženci 19. posveta, vodje delavnic ter nekateri predavatelji iz Nemčije in Slovenije. V prispevku navajam delne rezultate kvalitativne raziskave, katere cilj je bil predstaviti pomen posvetov s perspektive udeležencev samih. Kot posebna oblika povezovanja so posveti presegli razdeljenost Slovencev in njihovih potomcev v Nemčiji ter pred dvajsetimi leti postavili temelje za sodelovanje med različnimi slovenskimi organizacijami v Nemčiji: na njih se zberejo predstavniki in člani več kot dvajsetih slovenskih društev iz vse Nemčije, učitelji DPS, diplomatski predstavniki, ki predstavljajo Slovenijo v Nemčiji, predstavniki Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu in strokovnjaki z različnih tematskih področij, ki pridejo na posvet iz Slovenije. Slovensko kulturno prosvetno društvo Sava Frankfurt, eno od tistih, v katerem je vodenje in delovanje že prevzela mlajša generacija, je v jubilejnem letu v Wiesbadnu (27. 2.–1. 3. 2015) organiziralo že 20. posvet slovenskih organizacij v Nemčiji.

IZSELJEVANJE SLOVENCEV V NEMČIJO V DRUGI POLOVICI 20. STOLETJA IN NA ZAČETKU 21. STOLETJA

Marjan Drnovšek evropsko obdobje izseljevanja od srede šestdesetih let 20. stoletja označi kot novo *boom* izseljevanje (2008: 252). Izseljevanje Slovencev v Nemčijo je bila stalnica od konca 19. stoletja do začetka druge svetovne vojne, ko se je večina Slovencev izseljevala na sever Nemčije.² Nadaljevalo se

1 »Man hat Arbeitskräfte gerufen, und es kommen Menschen« [Poklicali smo delovno silo in prišli so ljudje]. Max Frisch (1911–1991), prvič v predgovoru v knjigi *Siamo italiani – Die Italiener. Gespräche mit italienischen Arbeitern in der Schweiz* [Smo Italijani – Italijani. Pogovori z italijanskimi delavci v Šviciji], Alexander J. Seiler, Zürich: EVZ 1965. Citat, prvič zapišan leta 1965, pozneje neštetokrat citiran in parafraziran, je danes še vedno aktualen.

2 Prvo slovensko društvo z imenom Ilirija je bilo leta 1898 ali 1903 ustanovljeno v kraju Essen-Borbeck. Janez Evangelist Krek je leta 1899 v Porurju prvi uradno obiskal okoli 25.000 Slovencev. Društev, ki so se delila na dve struji (jugoslovanska katoliška društva, jugoslovanska delavska društva), je bilo 68/87. Prva dva tečaja slovenskega jezika je v Gladbecku (1926) in Meerbecku (1927) organiziral katoliški duhovnik Božidar Tensundern. Za dovoljenje je prosil Ministrstvo prosvete v Berlinu, svojo prošnjo pa je utemeljeval z organizacijo nemških šol za nemške otroke v Braziliji, in to uspešno: leta 1931 so v Nemčiji organizirali že osem tečajev slovenščine (Gladbeck – dva tečaja, Homberg-Hochheide, Marl, Moers-Meerbeck, Osterfeld, Recklinghausen-Suderwich, Gerthe), ki jih je obiskovalo 173 otrok. V Porurju so prodajali tri slovenske časopise. Leta 1938 je nacistična oblast Božidarju Tensundernu delovanje med Slovenci v Nemčiji prepovedala (Drnovšek 2012: 139–184).

je po drugi svetovni vojni, ko se je izseljevanje Slovencev preusmerilo tudi na jug Nemčije. Nelegalno izseljevanje pred letom 1963, ko je Jugoslavija uradno odprla meje, se je legaliziralo in povečevalo do leta 1973, ko je Nemčijo zajela gospodarska kriza in so 30. novembra 1973 z odlokom prepovedali zaposlovanje tujih delavcev. Migracije so v obdobju 1974–1979 stagnirale, a število tujcev se ni zmanjševalo; ravno nasprotno, s prenehanjem kroženja so se v Nemčijo preselile še družine delavcev (Slavec 1982: 59 v Štemberger 2007: 35). Ker je nezaposlenost v Nemčiji v osemdesetih letih naraščala, so poskušale nemške oblasti vračanje zagotoviti s finančno pomočjo ob vrnitvi, s poostrenim nadzorom nad izdajanjem in podaljševanjem dovoljenj za delo ter z ostrejšimi pogoji za doseljevanje otrok. Vračanje je zavirala tudi ekonomska, družbena in politična kriza v Jugoslaviji. Slovenska osamosvojitve na selitvene tokove ni imela bistvenega vpliva, je pa »spodbudila ustanavljanje novih društev in poživila delo starih« (Štumberger 2007: 40; Drnovšek 2009: 59).

Jugoslavija oz. Slovenija v drugi polovici 20. stoletja ni imela konsistentne migracijske politike, ampak so se stališča do izseljevanja spreminjala: »od začetnega zavračanja migracij, saj odhajanje ljudi na delo v tujino ni bilo skladno z idejnimi postavkami sistema in takratnim razumevanjem patriotizma, nato do tihega sprejemanja migracij kot izhoda v zaposlitveni krizi in končno do sistemske podpore emigracijskemu toku« (Toš idr. 2014: 12). Na izboljšanje položaja delavcev in njihove pravice je v drugi polovici 20. stoletja ključno vplivala ponovna vzpostavitev diplomatskih odnosov med Nemčijo in Jugoslavijo. Pri pogajanjih so bili med pomembnimi vprašanji vojna odškodnina zaradi nacističnega nasilja in ureditev vprašanj, povezanih »z ›gastarbajterji«, gospodarstvom, kulturo, socialno zakonodajo in dvojnimi statusom tedanjih diplomatskih predstavništev pri silah zaščitnicah« (Nečak 2010: 191). Skupni izjavi, podpisani 31. januarja 1968, so sledili meddržavni sporazumi. Sporazum o zaposlovanju jugoslovanskih delavcev med Jugoslavijo in Nemčijo je bil sklenjen 12. oktobra 1968, veljati je začel 4. februarja 1969. Nato so bili podpisani sporazumi, ki so se nanašali na otroške dodatke, socialno varnost, zavarovanje za primer brezposelnosti, pri čemer je treba upoštevati, da so bili sporazumi podpisani na zvezni ravni, v praksi pa so se v deželah različno izvajali. Slovenci so se največ priseljevali v Baden-Württemberg; po ocenah je od izseljenih 80.000 Slovencev v šestdesetih letih 20. stoletja v Nemčiji živelo nad 50.000 Slovencev (Lukšič Hacin 2007).³ Marjan Drnovšek (2009: 59–60) na podlagi statističnih podatkov ocenjuje, da je v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja v evropske države migriralo 80.–100.000 Slovencev. Leta 1991 je bilo na začasnem delu v tujini 40.427 Slovencev, skupaj z družinskimi člani pa je zunaj Slovenije živelo 116.986 slovenskih državljanov.

Ulf Brunnbauer (2009) ocenjuje, da je izseljevanje pomembno vplivalo na jugoslovansko družbo. Kot primer navaja hiše, ki so jih zidali izseljenci v svoji izvorni državi in izpostavlja finančno podporo mnogim družinam. Povratniki so v svoje prvotno okolje prinesli nove kulturne navade in vrednote, vzpostavljene so bile vezi med lokalnimi skupnostmi in svetom. Že vzpostavljene migrantske (prijeteljske in sorodstvene) mreže so bile velikokrat pomembnejše od uradnih in so pomembno vplivale na to, kam so se izseljevali novi izseljenci. V veliko podporo so bile tudi mnogim beguncem, ki so zbežali iz jugoslovanskih nasledstvenih vojn (Brunnbauer 2009: 33, 49). Jugoslovani skupaj so v šestdesetih letih 20. stoletja predstavljali drugo najštevilčnejšo skupino, takoj za turškimi delavci (Lukšič Hacin 2007), ki so nadomestili italijanske. Število gostujočih delavcev je v Nemčiji strmo naraščalo: od leta 1955 do 1959 od 80.000 na 160.000, leta 1961 jih je bilo 500.000, leta 1966 1,3 milijona, leta 1973 že 2,6 milijona (Scheffer 2011: 164–65).⁴ Seveda pa se iz Jugoslavije niso izseljevali samo v Nemčijo, kjer je do leta 1971

3 Zaradi pomanjkanja in/ali načina zbiranja informacij je težko določiti točno številko; uradni statistični podatki za leto 1971 npr. kažejo, da je bilo na začasnem delu v tujini 48.086 delavcev (59,9 odstotka moških in 41,01 odstotka žensk), od tega jih je 29.901 delal v Nemčiji – toda podatki zajemajo le delavce, ki so se v Nemčiji zaposlili s posredovanjem službe za zaposlovanje (in ne vključujejo individualnih odhodov v okviru zasebnih migracijskih mrež); v podatke so bili zajeti le delavci pri podjetjih, v katerih je bilo zaposlenih več kot pet Slovencev; podatki niso zajeli delavcev, ki so iz Slovenije v Nemčijo odšli pred letom 1966. Po ocenah Francija Stareta se je mimo Komunalnih zavodov v Nemčiji v letih 1972–73 zaposlilo okoli 10 odstotkov delavcev iz Slovenije, leta 1971 in prej pa okoli 35 odstotkov (Toš idr. 2014: 74–79).

4 Drugi sporazumi Nemčije: z Italijo 1955, s Španijo in z Grčijo 1960, s Turčijo 1961, s Portugalsko 1964.

delalo 61 odstotkov od 411.503 izseljenih oseb; druge najbolj priljubljene destinacije so bile: Avstrija (12 odstotkov), Avstralija (6 odstotkov), Francija (5 odstotkov), Švica (3 odstotki) (Brunnbauer 2009: 23).

Sociološka raziskava o Slovencih v Nemčiji, v kateri je leta 1974 sodelovalo tisoč izseljenih delavcev, je pokazala, da so Slovenci odhajali v Nemčijo predvsem z željo po izboljšanju življenjskega položaja, zaradi nizkega zaslužka in slabih stanovanjskih razmer doma, prisotni pa sta bili tudi želji po spoznavanju sveta in novih izkušnjah (Klinar, Toš, Mežnarič 1974–1976 v Toplak 2005: 123; Toš idr. 2014: 13).⁵ Umetniška ustvarjalnost ni sodila med pogoste vzroke za migracijo v Nemčijo. Kristina Toplak (2005) je ugotovila, da deluje med Slovenci v Nemčiji, ki so postali znani zunaj svoje slovenske skupnosti, le šest likovnih ustvarjalcev: grafik Marjan Vojska, grafik in slikar Venčeslav Šprager, slikarji Anton Zaic, Štefka Pirc, Jelka Kuraj in Jože Harig. »Nemčija enostavno ni bila privlačna za slovenske umetnike, saj so bili Pariz, Benetke ali London kot evropski centri umetnosti, vsaj v izobraževalnem smislu, v prednosti« (Toplak 2005: 123, 125). Med pisatelji Lev Detela (1999) omenja Janeza Zdešarja, Igorja Šentjurca in Venčeslava Špragerja, kot pomembnega založnika pa Rudolfa Trofenika (Detela 1999: 189–190).

Marjan Drnovšek (2008, 2009, 2012) je raziskoval izseljevanje ter povezovanje Slovencev in njihovih potomcev konec 19. stoletja, v prvi in drugi polovici 20. stoletja ter slovenske društvene arhive v Nemčiji. Na desetem srečanju izseljenskih društev v Rüdeshemu v Nemčiji (15.–17. april 2005) je izvedel vzorčni poskus varovanja arhivskega gradiva. Na naslednjih srečanjih (Berlin 2006, Stuttgart 2007) se je zanimanje za ohranjanje društvenih arhivov povečevalo. Arhive so začeli popisovati in urejati v Berlinu, Frankfurtu in Stuttgartu (Triglav Stuttgart), čeprav je bilo težko »dobiti posameznike, ki so bili pripravljeni sodelovati in se ob pomoči preprostih navodil lotiti zbiranja, čiščenja, urejanja in popisovanja gradiva« (Drnovšek 2008: 259). Saška Štumberger (2006, 2007), ki je raziskovala dvojezičnost Slovencev in njihovih potomcev v Nemčiji, pa opozarja na življenje v (vsaj) dveh državah in pomanjkljivosti raziskav, ki tega ne upoštevajo:

Ugotavljam namreč, da so raziskave izseljencev pogosto nepopolne; opravljajo jih v priseljenjskih ali izseljenjskih državah in ne upoštevajo, da tisti, o katerih pišejo, živijo v obeh. Jezikovni opis dvojezičnih govorcev s predstavitvijo enega jezika in ene države ni popoln, kajti slovenščina je samo del jezikovnega znanja opisanih informatorjev, Nemčija pa samo del okolja, v katerem govorijo slovensko. Mnogi Slovenci v Nemčiji namreč redno obiskujejo Slovenijo, in druga generacija se je slovensko naučila tudi na pogostih obiskih pri sorodnikih (Saška Štumberger 2006: 44).

Izseljeni iz Slovenije (v drugi polovici 20. stoletja) po Paulu Schefferju (2011) sodijo v drugi in tretji val priseljevanja v Zahodno Evropo. V prvem valu so velike skupine priseljenecv prihajale v Belgijo, Veliko Britanijo, Francijo, na Nizozemsko in Portugalsko predvsem iz nekdanjih kolonij teh držav. V petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja so jim v drugem valu v Nemčijo, Švico, Avstrijo in Skandinavijo sledili priseljenci iz mediteranskih držav: Turčije, Grčije, nekdanje Jugoslavije, Italije in Španije. Navkljub prvotnemu pričakovanju, da se bodo sčasoma vrnili, od koder so prišli, se je izkazalo, da je njihova naselitev trajna: z/za njimi so prišli družinski člani, ki predstavljajo zdaj tretjo in največjo skupino priseljenecv v večini zahodnoevropskih držav (Scheffer 2011: 144),⁶ o čemer pričajo tudi zgodbe slovenskih izseljenecv in njihovih potomcev:

Iz Celja sem se priselil v Köln leta 1972. Prišel sem zaradi ljubezni, ona, Slovenka, je že delala in živila v Kölnu. Spoznala sva se, preden sem šel služiti vojaški rok. Ko sem se vrnil, mi je poslala telegram, naj pridem v Nemčijo tudi jaz – in sem šel (Michael Medved 2014). Živel sem pri stari mami in na Ptuju zaključil peti razred, ko so se

5 Obsežna raziskava za sodelujočih 954 izseljenih delavcev v Nemčijo (raziskava A) je obsegala 274 vprašanj na 130 straneh; raziskava B je potekala v letih 1976–77, vanjo pa so vključili 461 delavcev (povratnikov), ki so se vrnili v Slovenijo; več o tem glej Toš idr. 2014.

6 V sedemdesetih letih 20. stoletja je vse industrijske države prizadela naftna kriza, zato so države omejile število priseljenecv. Konec 20. stoletja je sledil še četrti (begunski) val (Scheffer 2011: 144–145).

starši odločili, da bodo ostali v Nemčiji. V Nemčijo sem prišel leta 1979. Zame je bil to velik šok (Albert Mlakar 2014). Najprej se je v Nemčijo zaradi službe priselil oče. Sam je živel v Nemčiji sedem let. Ko je bila mami noseča, je prišla še ona v Nemčijo. Tu sta že več kot 45 let (Katja in Lidija Kos 2014).

Nemčija je v drugi polovici 20. stoletja, čeprav je to zanikala, postala izrazito priseljenška država (Castles, Miller 2009: 263). Pričakovala je, da se bodo nemški priseljenci vrnili, od koder so prišli. Za to je skrbela tudi z uradnimi predpisi, ki so urejali začasno (!) zaposlitev, a onemogočali dostop do nemškega državljanstva in iz tega izhajajočih pravic. Priseljenci niso imeli volilne pravice, tudi generacija otrok, rojenih v Nemčiji, je težko pridobila državljanstvo, le počasi se je urejal bivanjsko-pravni položaj, počasi so omilili predpise o delovnih dovoljenjih (Slavec 1982 v Toplak 2005: 121). Zanimivo je, da k vrnitvi v izvorno državo ni težila le uradna politika, ampak je bila vrnitev domov sestavni del načrtov nekajletnega odhoda v tujino tudi pri marsikaterem Slovencu. Michael Medved (2014) pravi, da si nikakor ni mislil, da je odšel za stalno: »Večinoma vsi zdomci, ki smo tu, smo mislili, da bomo tu nekaj let, da bomo zaslužili nekaj denarja in ustvarili nekaj doma, v Sloveniji. A življenje prinaša svoje, tu smo se ustallili, si ustvarili družino.« Nekaj Slovencev se je po upokojitvi vrnilo v Slovenijo, a večina jih je ostala – Nemčija je (že davno) postala njihov (drugi) dom, tako zanje kot za njihove otroke in (pra)vnuke:

Načrtovala sva, da bova v Nemčiji nekaj let, da si zgradiva hišo – a sva ostala, v Nemčiji sva že 35 let. Otroci zrastejo, gredo v šolo, iščejo partnerje, poiščejo si službo – doma so v Nemčiji. Partnerji so največkrat domačini, Nemci – ali drugi priseljenci, druge nacije – kamor ljubezen pade. Otroci živijo tu in zato smo se tudi mi odločili, da ostanemo. Večkrat se vračamo v Slovenijo, domov, s celo družino, tudi vnuki, približno petkrat na leto. Vsi radi potujejo domov – in se tudi radi vračajo nazaj, domov v Nemčijo (Jana Kolman 2014).

Po letu 2005 sogovorniki opažajo na ponovno povečano priseljevanje Slovencev v Nemčijo. Na spletni strani Koordinacije za južno Nemčijo so dodali nov zavihek »Dobrodošli v Nemčiji« z informacijami za nove priseljence (Koordinacija 2015). Ti iščejo (prvo) zaposlitev, ki je v Sloveniji ne dobijo ali so jo izgubili. V letih 2013 in 2014 se je iz Slovenije izselilo okoli 14.000 ljudi, od tega je skoraj polovica slovenskih državljanov odšla v Avstrijo ali Nemčijo; približno toliko ljudi se je v Slovenijo tudi priselilo.⁷ Čeprav se govori o begu možganov in se poudarja predvsem izseljevanje terciarno izobraženih Slovencev, je primernejši izraz kroženje možganov: statistični podatki namreč kažejo, da je imelo leta 2013 več kot polovico izseljenih iz Slovenije in priseljenih v Slovenijo srednješolsko izobrazbo, terciarno izobrazbo pa je leta 2013 imelo le 21 odstotka izseljenih oz. 15 odstotkov priseljenih (Socioekonomske značilnosti 2013, Selitveno gibanje 2014).⁸

Za nekatere je preselitev v Nemčijo karierna priložnost; tovrstno izkušnjo je z udeleženci 20. povelja v Wiesbadnu delil Matjaž Košak, ki je zaposlen v Evropski centralni banki. V Frankfurtu se mu bo kmalu pridružila družina, da bodo spet zaživel skupaj – podobno kot si želijo mnoge družine, v katerih eden od staršev dela v Sloveniji (primerjaj Vižintin 2014). Večinoma priseljenci v Nemčiji potrebujejo najprej nekaj let zase, da si uredijo življenje (zaposlitev, bivališče, učenje jezika), šele nato nekateri poiščejo stik z družvi (Gabrijela Žagar 2014, Andrej Vudler 2014, Igor Križnar 2014, Karolina Štuhec Meglič 2014). Med izseljenimi v Nemčijo v drugi polovici 20. stoletja in njihovimi potomci ter med izseljenimi na začetku 21. stoletja pa sem na intervjujih opazila pomembno razliko: priseljeni v Nemčijo v 21. stoletju

7 Podatki za leto 2014: Iz Slovenije se je odselilo 8.100 slovenskih in 6.200 tujih državljanov. Med državljani Slovenije jih je 74 odstotkov odšlo v druge države članice EU-28, največ v Avstrijo (28 odstotkov) in Nemčijo (20 odstotkov), sledile so Švica, Hrvaška in Združeno kraljestvo. Leta 2014 se je v Slovenijo priselilo 13.846 oseb (Selitveno gibanje 2014).

8 Podatki za leto 2013: iz Slovenije se je izselilo 13.384 prebivalcev, od tega jih je imelo 21 odstotkov višješolsko ali visokošolsko izobrazbo, 53 odstotkov srednješolsko izobrazbo, 26 odstotkov osnovnošolsko ali nižjo izobrazbo. Priselilo se je 13.871 prebivalcev, od tega jih je imelo 15 odstotkov višje- ali visokošolsko izobrazbo, 55 odstotkov srednješolsko izobrazbo, 30 odstotkov osnovnošolsko ali nižjo izobrazbo (Socioekonomske značilnosti 2013).

večinoma ne gradijo hiš v Sloveniji in ne razmišljajo o vrnitvi v Slovenijo po nekaj letih. Cestne in letalske povezave med obema državama so hitre in cenovno dostopne, z domačimi in s prijatelji so v stiku tudi preko skypa in različnih družbenih omrežij.

Poleg ekonomskih razlogov in (posledično) združevanja družine, ki sta najpogostejša razloga tudi za priselitev v Slovenijo (zaposlitev 47 odstotkov, združitvev 43 odstotkov, Selitveno gibanje 2014), je motivacija za preselitev na začetku 21. stoletja še vedno tudi ljubezen, nevidna v uradnih statističnih podatkih. Zaradi nje se je v Nemčijo leta 2006 mdr. preselila Gabrijela Žagar, po izobrazbi pravnica in zaposlena v eni od nemških bank, danes predsednica Koordinacijskega odbora slovenskih društev v južni Nemčiji in članica Sveta Vlade Republike Slovenije za Slovence po svetu (Gabrijela Žagar 2014). Ljubezen je lahko tudi razlog, da človek v Nemčiji ostane, čeprav se je tja odselil za eno leto z namenom, da se nauči nemškega jezika, kar je bil leta 1996 cilj Karoline Štuhec Meglič (2014). Diplomirana geodetinja in samostojna podjetnica, poročena s potomcem slovenskih izseljencev, rojenim v Nemčiji, je danes mati dveh hčera, ki obiskujeta DPS, in podpredsednica Kulturnega društva Slovenija Stuttgart.

ORGANIZIRANO DRUŽENJE IN OHRANJANJE SLOVENSKE IDENTITETE V IZSELJENSTVU

Jugoslovani oz. Slovenci so društva ustanavljali v vseh državah, v katere so se izseljevali v drugi polovici 20. stoletja (in prej). V Nemčiji, na Švedskem, v Veliki Britaniji in Italiji je bilo društveno življenje zelo živahno. Marjan Drnovšek (2008: 252) opozarja, da moramo poleg ekonomskih upoštevati tudi politične emigrante in njihova združenja ter delovanje slovenskih katoliških misij, Marina Lukšič Hacin (2001) pa, da Slovenci, ki so zapuščali izvorno okolje, niso (bili) neka monolitna in homogena skupina, ampak obstajajo med posamezniki velike razlike,

izrazita diferenciacija glede na čas, v katerem so se izselili, in glede na prostor, iz katerega so se izselili (mesto, vas, regija). S seboj so odnesli slovenstvo z vsakdanje ravni življenja.⁹ Pestrosti prve generacije dodajmo še v drugih okoljih in v različnih časovnih obdobjih rojene druge in tretje generacije, ki so slovenstvo doživljale na simbolni ravni, skozi ustno izročilo svojih staršev iz časa, ko so starši zapuščali slovensko okolje. [...] Prav tako pa je po svoje diferencirano in kompleksno okolje, v katero so se ljudje priselili (Lukšič Hacin 2001: 60–61).

Slovenci, izseljeni v Nemčijo, so – tako kot drugod po svetu – ustanavljali društva, v katerih so organizirali pouk slovenskega jezika, prirejali kulturne in športne prireditve, se družili in bili drug drugemu v oporo. Leta 1960 je bila v Stuttgartu ustanovljena prva povojna slovenska župnija v Nemčiji. Prvega binškoštnega srečanja v Derendingenu pri Tübingenu¹⁰ se je 14. maja 1967 udeležilo 400–500 ljudi, šest slovenskih duhovnikov, zastopnik škofije in župana ter župnik tamkajšnje evangeličanske Cerkve (Šket, Turk 2000: 140–143). Leta 1970 je bilo ustanovljeno prvo povojno slovensko društvo: Slovensko kulturno umetniško društvo Triglav Stuttgart, ki je leta 2015 praznovalo 45-letnico delovanja in 40-letnico folklorne skupine (Vižintin 2015b). Najbolj množično so slovenska društva nastajala v sedemdesetih letih, leta 1978 jih je bilo enajst. Njihovo število se je bistveno povečalo po osamosvojitvi (1989: 29, po 1991: 39), med Slovenci je delovalo dvanajst katoliških duhovnikov, organiziran je bil DPS. Leta 2002 je v Nemčiji delovalo 30 slovenskih društev, od tega jih je bilo leta 2003 v Koordinacijo južne Nemčije povezanih devetnajst (Štemberger 2007: 39–45).

9 S seboj so odnesli takratno slovensko kulturo in jo ločeno od izvornega konteksta, ki se je spreminjal, ohranjali v novem okolju. Takšno so naprej predali tudi svojim potomcem (Lukšič Hacin 2001: 60).

10 Derendingen pri Tübingenu sem prvič obiskala leta 2011. Spomin na Primoža Trubarja je v kraju, v katerem je deloval kot župnik in je v njem tudi pokopan, še danes živ, o čemer pričajo poimenovanja: Evangeličanski vrtec Primoža Trubarja, Ulica Primoža Trubarja, Kulturni dom Primoža Trubarja.

V šolskem letu 2014/15 je Slovenija v Nemčijo napotila šest učiteljev z namenom izvajanja DPS za slovenske izseljence in njihove potomce (Jurkovič 2014). Duhovniki so delovali v devetih slovenskih katoliških misijah v Nemčiji, in sicer v mestih Augsburg, Berlin, Essen, Köln, Frankfurt, Mannheim, München, Stuttgart, Ulm (Slovenske katoliške misije 2013). Leta 2015 je v Nemčiji delovalo 26 slovenskih društev, in sicer v mestih Augsburg, Berlin, Bönningheim, Burscheid, Essen, Frankfurt na Majni, Hannover, Hilden, Ingolstadt, Krefeld, Mannheim, München (dve društvi), Neuss, Radolfzell, Ratheim, Ravensburg, Reutlingen, Schorndorf, Sindelfingen (dve društvi), Stuttgart (dve društvi), Tuttlingen, Uchingen-Ebersbach, Ulm (Slovenska društva 2015, Koordinacija 2015). Nekatera društva so zelo dejavna in imajo veliko članov, druga so tik pred zaprtjem. Večina društev se dvakrat letno srečuje in povezuje na skupnih prireditvah: na posvetih in folkloriadi. Na slednji se zberejo slovenske folklorne skupine iz Nemčije ter gostujoče folklorne skupine iz Slovenije in Nemčije; leta 2015 je Slovensko kulturno društvo Lipa München organiziralo že 29. folkloriado. Obenem se na sestankih večkrat letno srečujeta koordinaciji slovenskih društev za južno in severno Nemčijo – podobno kot se v koordinacije oz. zveze povezujejo slovenski izseljenci in njihovi potomci drugod po svetu, kot to ponazori Mirjam Milharčič Hladnik (2012: 12): »naši izseljenci [so] tudi priseljenci, priseljenci v Slovenijo pa so izseljenci od nekod drugod. Za vse veljajo enaki motivi migriranja – ustvariti bolj kakovostno življenje zase in prihodnost za svoje otroke – in enake poti do cilja: socialna vključenost in spoštovanje etničnega porekla.« Kot primer navajam tudi povezovanje slovenskih izseljencev v Bosni in Hercegovini (BiH) in sočasno priseljencev iz BiH:

Bošnjaška zveza Slovenije je bila registrirana leta 1997, predzgodovino pa ima v sodelovanju in povezovanju med bošnjaškimi kulturnimi društvi na območju osrednje Slovenije in Gorenjske. Tudi slovenska društva v BiH so se leta 1998 večinoma vključila v Koordinacijski odbor slovenskih organizacij, ki je bil predhodnik leta 2010 ustanovljene Zveze slovenskih društev v Bosni in Hercegovini »Evropa zdaj«. V Bošnjaško zvezo Slovenije in Zvezo slovenskih društev v BiH je trenutno včlanjenih enako število društev (v vsako po devet). V obeh primerih obstaja v državi še po eno društvo, ki ni vključeno v zvezo (Žitnik Serafin 2015: 120).

POSVETI (1996–2015) KOT POMEMBNA OBLIKA POVEZOVANJA SLOVENSkih ORGANIZACIJ V NEMČIJI IN S SLOVENIJO

O razvoju kulturno-umetniške dejavnosti med slovenskimi izseljenci v Zahodni Evropi je Marina Lukšič Hacin na začetku 21. stoletja zapisala, da »morajo Slovenci po svetu postati akterji lastne dejavnosti. Za to jim primanjkuje strokovnjakov: zborovodij, raziskovalcev, učiteljev, arhivarjev, knjižničarjev, vodij dramskih sekcij, novinarjev, urednikov, lektorjev in prevajalcev. Rešitev bi lahko predstavljalo usposabljanje samih (zainteresiranih) izseljencev, da bi postali nosilci nekaterih naštetih aktivnosti« (Lukšič Hacin 2001: 61). In ravno na tem področju ima posvet izjemno vlogo: s ponujenimi delavnicami (folklorna, pevska, dramska, retorična), ki jih vodijo povabljeni mentorji iz Slovenije, strokovnjaki na svojem področju, in z izbranimi predavanji pridobijo udeleženci posvetov novo in kvalitetno znanje. Seznanijo se z najnovejšimi usmeritvami v Sloveniji in nove večine vključujejo v svoje nadaljnje društvene dejavnosti, kar v polstrukturiranih intervjujih potrjujejo tudi udeleženci delavnic. V kvalitativni raziskavi, v kateri je bilo pridobljenih več kot sto posnetkov in katere cilj je bil predstaviti vlogo posvetov iz perspektive udeležencev, so mdr. sodelovali:

- udeleženci 19. posveta: Albert Mlakar, Triglav Stuttgart; Cvetka Javernik, Drava Augsburg; Fran Vodopivec, Planinka Ravensburg; Franc Kolman, Drava Augsburg; Gabrijela Žagar, Koordinacijski odbor slovenskih društev v južni Nemčiji, Svet Vlade Republike Slovenije za Slovence po svetu; Jana Kolman, Drava Augsburg; Jožef Švajger, Triglav Sindelfingen; Karolina Štuhec Meglič, Slovenija Stuttgart; Katja in Lidija Kos, Slovenija Ulm; Michael Medved, Slovenski muzikantje Sindelfingen; Vinko Majcen, Slovenija Ulm;

- organizatorji 19. in 20. posveta: Andrej Vudler, Triglav Stuttgart; Igor Križnar, Sava Frankfurt;
- vodje delavnic na 19. posvetu iz Slovenije: Irena Fištravec Polak, retorična delavnica; Tone Partlič, dramska delavnica;
- predstavnica učiteljev DPS: Mira Delavec, učiteljica DPS v Baden-Württembergu;
- predstavnik Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu: Primož Ilešič, sekretar

Pokrovitelj posvetov je Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu. Posveti slovenskih organizacij v Nemčiji so organizirani en konec tedna (od petka do nedelje) v prvi polovici leta. Organizacijo posvetov prevzame vsako leto drugo društvo. Trudijo se, da je eno leto posvet na jugu Nemčije, drugo leto na severu. Prostorsko organizacijo posvetov usklajujejo tudi s folkloriada: če je posvet na jugu Nemčije, je folkloriada na severu, npr. leta 2013 je Slovensko kulturno in športno društvo Bled Essen organiziralo 18. posvet v Baasmu, Slovensko kulturno in športno društvo Drava Augsburg pa 27. folkloriada v Augsburgu. Namen te premišljene rotacije je čim pogostejše druženje in povezovanje Slovencev, zavedajoč se, da so Slovenci v 80-milijonski Nemčiji razpršeno naseljeni.

Pomen posvetov za slovenske izseljence in njihove potomce v Nemčiji

Cvetka Javernik, že 35 let vodja folklorne skupine v Slovenskem kulturnem in športnem društvu Drava Augsburg, sodi med redke posameznike, ki so se udeležili vseh dosedanjih 19 posvetov. Folklorni skupini je predala plesno znanje, ki ga je nadgrajevala na vseh 19 posvetih, vseh 27 folkloriadah ter na izobraževanjih v Sloveniji in Nemčiji – in sama sešila deset različnih slovenskih narodnih noš za osem parov (Cvetka Javernik 2014). Drugi sogovorniki so bili na posvetu 15/12/5/4/3/1-krat. Nekateri so vsa leta obiskovali iste dejavnosti, drugi so izbirali različne delavnice ali prisluhnili predavanjem.

Odgovore, zakaj prihajajo Slovenci na posvete, lahko na podlagi ugotovitev iz polstrukturiranih intervjujev v grobem razdelim v pet sklopov, čeprav se ti med seboj tudi prepletajo: 1. druženje, sprostitve, veselje; 2. izmenjava izkušenj pri vodenju društev, širša perspektiva; 3. vpliv delavnic: višja kvaliteta delovanja v društvih; 4. vpliv predavanj: nove informacije; 5. pridobivanje novih kontaktov.

Najpomembnejši in najpogostejši razlogi, zakaj Slovenci v Nemčiji prihajajo na posvete, so druženje, sprostitve, veselje: »Super, veselje je, si med svojimi, Nemci imajo svojo mentaliteto; tu je naša glasba, zaplešeš, počutiš se kot doma« (Katja in Lidija Kos). Posveti jim omogočajo, da srečajo stare znance in prijatelje, ki živijo na stotine kilometrov daleč in s katerimi se vidijo le na posvetih in folkloriadah. Še zlasti to velja za člane društev, ki niso na vodilnih položajih in se ne udeležujejo koordinacijskih sestankov. Na posvetih spoznavaajo tudi nove ljudi iz drugih krajev/društev po Nemčiji in iz Slovenije.

Drugi razlog za sodelovanje na posvetih je izmenjava izkušenj pri vodenju društev, pridobivanje širše perspektive. To so izpostavili predvsem vodje društev, ki se pri svojem delovanju soočajo s specifičnimi izzivi:

Predsedniki prihajamo s svojimi problemi, želimo se o tem pogovoriti, da se razbremeniš. Jaz sem šel vedno s tega posveta poln energije, dobre volje, poln lepih občutkov, to je enkratno. To ti da za nekaj časa elan, energijo, da imaš željo za delo (Jožef Švajger 2014). Največ, kar odneseš, je energija za delo naprej. Vidiš večjo sliko, da nisi samo ti, tvojih 5–8 sodelavcev v društvu. Dobiš neposredni kontakt z odgovornimi osebami z ministrstev, s konzulata; vidiš večjo sliko, zakaj in kako se to odvija, nisi sam s težavami, ki jih imaš v društvu. Vsak posvet je malo drugačen, so drugačne teme, drugi poudarki (Igor Križman 2014).

Tretji razlog, zakaj obiskovati posvete in na njih sodelovati, so raznolike delavnice. Večina udeležencev posvetov se udeleži ene od delavnic, na novo pridobljene izkušnje pa vplivajo na višjo kvaliteto delovanja v društvenih dejavnostih. To še zlasti velja za pevsko in folklorno delavnico; slednja na posvetu pritegne največ mladih udeležencev:

V društvu Triglav Stuttgart imamo vaje vsak petek zvečer (od 19. do 21. ure). Včasih pridem zelo utrujen iz službe, boli me glava, ampak ko grem na vaje, pridem domov zelo dobre volje. Res mi je zelo všeč, rad sem med mladimi ljudmi. Na folklorni delavnici na posvetu mi je super, veliko sem se naučil, spoznal sem druge Slovence. Od zdaj naprej bom redno hodil na posvete, vseeno, kje bodo, bom prišel stoodstotno (Albert Mlakar 2014).

Posveti ponujajo Slovincem in njihovim potomcem v Nemčiji dodatno tridnevno možnost za govorjenje slovenščine v javni sferi, ki zajema »slovenska društva, slovenski dopolnilni pouk, slovensko cerkev in univerzo« (Štumberger 2007: 202). Dramska delavnica nudi podporo pri pridobivanju samozavesti za javno rabo slovenščine, prav tako tudi retorična delavnica z vodenjem sestankov. Ta s konkretnimi napotki, kako voditi sestanke in delati zapisnike, nudi pomembno podporo novim vodjem društev. Veliko pomeni ne samo udeležencem posveta, ampak tudi vodji retorične delavnice, ki je na 19. posvetu sodelovala sedmič:

Vsi se čakamo, čakamo na te tri dneve, to je obojestransko ljubezen, pričakovanje, sodelovanje. Nam je všeč, da lahko pridemo in damo. Slovenci, ki živijo v Nemčiji, so zelo veseli vseh, ki pridemo iz Slovenije, da prinesemo najnovejše novice, se družimo, da pilimo jezik. Pogovarjala sem se z gospodom, ki se je kot otrok sramoval govorjenja v slovenščini, zdaj pa je ponosen, da govori slovensko (Irena Fištravec Polak).

Četrty razlog, zakaj je pomembno priti na posvete, so predavanja, na katerih udeleženci pridobijo veliko novih, uporabnih in konkretnih informacij. Na predavanjih pridobijo tudi informacije o delovanju drugih Slovencev v Nemčiji in po svetu (poročili obeh koordinacij in Sveta Vlade Republike Slovenije za Slovence po svetu) ter o DPS. Več intervjuvancev je poudarilo pomen Koordinacije slovenskih društev za južno Nemčijo, ki je zelo zaživela in deluje bolj povezovalno, odkar jo vodi Gabrijela Žagar. Zadnji razlog, povezan z vsemi drugimi, je pridobivanje novih kontaktov – ti pomenijo nove ideje in možnosti za društveno delovanje.

Posveti, na katere prihajajo člani in predstavniki iz večine društev v Nemčiji, so presegli občasne težave društev, »meddruštveno nagajanje, nevoščljivost, politične spletke, zaradi česar prihaja do bojkotiranja prireditev ali do organizacije privlačnejših konkurenčnih prireditev ob istem času« (Rodna gruda 2001: 41 v Štumberger 2007: 44). Precej sogovornikov je bilo leta 2014 prvič na posvetu. Glede na to, da se je približevala 20-letnica posveta, me je to začudilo, a so mi intervjuvanci pojasnili: največji razlog za neudeležbo na posvetih so službene obveznosti (mnogi ob petkih delajo do poznega popoldneva in ob sobotah). S službo je povezana tudi pravica do dopusta: zanj morajo zaprositi že decembra (zato se datum za naslednji posvet zadnja leta določi jeseni). Nekateri do pred kratkim niso vedeli, da posvet obstaja – nepretočnost informacij od vodstev društev, ki se udeležujejo (koordinacijskih) sestankov, do članov društev je še vedno realna težava.

Posveti so se spreminjali

Osnovna vsebinska zasnova posveta, tj. sočasno izvajanje predavanj in delavnic, se je ohranila. Poskusili so tudi z novimi delavnicami, od katerih so se nekatere obdržale (dramska, retorika), druge ne (harmonika, urejanje spletne strani). Zelo so se spremenile obravnavane teme: nekoč so prevladovala teme, kot so carina, socialno in pokojninsko zavarovanje, danes pa jim predstavniki (iz) Slovenije ponujajo konkretne informacije za lažje življenje v Nemčiji ali za vrnitev v Slovenijo, so povedali mnogi intervjuvanci. Prva leta so na posvete prihajali predvsem predsedujoči iz slovenskih društev in tisti, ki so bili s posvetom nagajeni za svoje aktivno sodelovanje (Andrej Vudler 2014), medtem ko se zadnja leta posveta udeležujejo tisti, ki jih zanima delovanje v društvih in vse, kar je povezano z ohranjanjem slovenstva (Igor Križnar 2014). Na začetku so bili po pričevanju sodelujočih v intervjujih posveti bolj množično obiskani, vendar sta bila na njih vidno ločena »dva tabora«, kar slikovito opisuje Tone Partljič, ki se je kot vodja dramske delavnice udeležil večine posvetov:

Posveti takoj po osamosvojitvi Slovenije niso bili preveč prijetni, bili so politično »prepuccavanje«: eni so sedeli tu, drugi tam. Bile so dvojne organizacije, ki niso hotele sodelovati med seboj, cerkvene organizacije in nekdanja društva iz socializma, ki so dobivala dotacije iz Slovenije in so hodila na sprejeme v Slovenijo. Bilo je več udeležencev, ker sta se mobilizirali obe vojski. Zdaj je to izginilo, zato je zdaj zelo lepo priti (Tone Partljič 2014).

Učitelji DPS so sodelovali od samega začetka leta 1996, danes pa ni več socialnih delavcev in vodij katoliških misij (do leta 2013 prisoten vsaj eden). Na posamezni posvet redko pridejo vsi učitelji DPS, na 17. posvetu pa se jih je predstavilo kar pet.¹¹ Poučevali so okoli 600 otrok v 20 nemških mestih. Učitelji DPS so opozorili na nov pojav: veliko željo mladih (25–35 let), ki se želijo učiti slovensko oz. nadgraditi svoje znanje. Tatjana Jurkovič, predstavnica Ministrstva Republike Slovenije za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ), jim je zagotovila podporo: če se oblikuje skupina vsaj petih ljudi, se lahko v dogovoru z učiteljem, ki pokriva določeno območje, organizira pouk tudi zanje (Vižintin 2012); to se je v prihodnjih letih tudi uresničilo. Na 19. posvetu je mdr. sodelovala Mira Delavec, ki jo MIZŠ v Baden-Württemberg napotuje že od leta 2011. Leta 2014 je poučevala v sedmih učnih skupinah: petih mešanih in dveh odraslih. Vsak teden je z javnimi prevoznimi sredstvi prevozila okoli 1500 km: živela je v Altripu, medtem ko je v Mannheimu poučevala dvakrat tedensko, enkrat tedensko pa v mestih Karlsruhe, Reutlingen, Pfullingen, Freiburg in Schwenningen. O sodelovanju s slovenskimi društvi je Mira Delavec navedla:

Žal na teh območjih društva ne delujejo več, razen v Reutlingenu, kjer izvrstno sodelujem s Slovenskim kulturno umetniškim društvom Triglav Reutlingen in sem jim za to zelo hvaležna. Z gostovanji sodelujem tudi s Kulturnim društvom Slovenija Stuttgart in s Slovenskim kulturno-umetniškim društvom Triglav Stuttgart. V ostalih krajih pripravljam vsako leto prireditve, ki jih izvedem ob pomoči župnika Janeza Modica v Mannheimu. S skupnimi moči lahko storimo več za slovensko skupnost v katerem koli kraju (Mira Delavec 2014).

Opazovanje z udeležbo, ki je bilo del kvalitativne raziskave, sem do zdaj izvedla na štirih posvetih (2012–2015). Predavanja in delavnice, slednjih se udeleži večina udeležencev posveta, so potekali v petek, v soboto ves dan, zvečer sta sledila kulturni program in druženje, ter v nedeljo dopoldan. Program se je končal z nedeljskim kosilom. Vodje delavnic, ki so na posvet pripotovali iz Slovenije, so bili odgovorni za izvedbo sobotnega kulturnega programa. 17. posvet je Slovensko kulturno-umetniško društvo Triglav Stuttgart organiziralo v sodelovanju s Slovensko župnijo sv. Cirila in Metoda Stuttgart (Bad Urach, 23.–25. 3. 2012), 20. posvet Slovensko kulturno-prosvetno društvo Sava Frankfurt (Wiesbaden, 27. 2.–1. 3. 2015).

Na 17. posvetu je bila posebna pozornost posvečena Primožu Trubarju, o katerem je predaval Zvone Štrubelj (2009: 141–151). Stalnica na obeh posvetih je bil pogovor med predstavniki slovenskih društev, južne in severne koordinacije ter predstavniki Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu. V štiriletnem obdobju (2012–2015) se učitelji DPS niso zamenjali, zamenjali pa so se predstavniki za DPS iz Slovenije in vsi predavatelji. Dve delavnici se ne izvajata več, zamenjala se je polovica vodij preostalih štirih delavnic,¹² vsi predavatelji in večina (političnih) predstavnikov (iz) Slovenije. Stalnica je Primož Illešič, ki se je udeležil vseh posvetov od 16. naprej (2011). Meni, da:

Slovencem v Nemčiji zelo veliko pomeni, ko pridemo predstavniki Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu iz Slovenije, še posebej če pride minister ali ministrica. S tem pokažemo, da jih cenimo, njih in njihovo delo. Kot

11 V Nemčiji je zaposlenih šest učiteljev DPS iz Slovenije, kar je največ v Evropi. Pouk obiskuje okoli 1.600 udeležencev, od tega okrog 900 otrok, 38 otrok pa se uči slovenščino na daljavo. Slovenščino poučuje 35 učiteljev, od tega 15 napotenih, 13 nenapotenih in šest na daljavo (Jurkovič 2014). Za primerjavo: v BiH poučujejo DPS tri učiteljice, od tega ena napotena (Vižintin 2015a).

12 Delavnice 2012: folklor; zborovsko petje; retorika in vodenje sestankov; dramska igra, branje in citiranje; glasba, igranje harmonike; izdelovanje fresk in drugih umetniških predmetov; leta 2014 so ostale le še prve štiri. Predavatelji 2012: Zvone Štrubelj, Janez Roglej, Slavko Šerc; 2014: Rolf Wördörfer, Marianca Ajša Vižintin, Barbara Ivančič Kutin, Matjaž Košek.

predstavnika Urada se poleg posvetov v Nemčiji udeležujem pomembnejših obletnic društev, obletnic dopolnilnega pouka slovenščine, folkloriad (Primož Ilešič 2014).

Posvet je postal, če se izrazim z besedami Marine Lukšič Hacin (2001: 62), ena od alternativnih oblik življenja (slovenske) kulture, ki ima velik pomen za ohranjanje etnične (narodne) identitete in je pomemben vidik posameznikove identitete, upoštevajoč dejstvo, da

sodobne globalne kulture niso homogene, kar pomeni, da ne obstaja ena narodna in nacionalna kultura, npr. slovenska. Kulturne razlike znotraj globalne kulture nastopajo tako v diahroni kot sinhroni perspektivi. Danes se globalne kulture delijo na subkulture, ki so nosilke male tradicije, velika tradicija, ki je vplivnejša, pa je v rokah elit in vladajoče strukture. Razlike med tradicijama se najbolj izpostavljajo v ekstremnih situacijah, in izseljenska je ena od njih (Lukšič Hacin 2001: 61–62).

ZAKLJUČEK

V drugi polovici 20. stoletja so se Slovenci, tako kot že konec 19. stoletja in v prvi polovici 20. stoletja, množično izseljevali v Nemčijo. Jugoslovani, katerih del s(m)o bili tudi Slovenci, so bili v šestdesetih letih 20. stoletja v Nemčiji najštevilčnejša priseljenska skupina, takoj za turškimi delavci. Slovenci so se največ priseljevali v Baden-Württemberg; po ocenah je od izseljenih 80.000 Slovencev v šestdesetih letih 20. stoletja v Nemčiji živelo nad 50.000 Slovencev. Govorimo lahko o štirih obdobjih izseljevanja iz Jugoslavije: nelegalno pred letom 1963; legalno do leta 1973, ko se je izseljevanje povečevalo; med letoma 1974 in 1979 je zaradi gospodarske krize v Nemčiji stagniralo; v osemdesetih letih se je nekaj ljudi vrnilo v Jugoslavijo, a je vrnitev zavirala tamkajšnja kriza. Slovenska osamosvojitve na selitvene tokove ni imela vpliva, se pa izseljevanje Slovencev znova povečuje v 21. stoletju. Med izbranimi cilji je za Slovence Nemčija poleg Avstrije spet ena od najpogostejših izbir. V besedilo vnašam tudi razmislek o ljudeh, ki se priseljujejo v Slovenijo: slovenski priseljenci so sočasni izseljenci od nekod drugod – ravno tako, kot so slovenski izseljenci priseljenci v drugih državah, npr. v Nemčiji ali v Bosni in Hercegovini – predvsem pa se osredotočam na posvet slovenskih organizacij v Nemčiji kot na posebno obliko povezovanja in sodelovanja Slovencev in njihovih potomcev v Nemčiji.

Leta 2015 je v Nemčiji delovalo 26 slovenskih društev in devet katoliških misij, šest učiteljev je poučevalo slovenščino. Slovenski izseljenci in njihovi potomci, živeči v Nemčiji, so leta 2015 v Wiesbadnu organizirali že dvajseti posvet slovenskih organizacij. Na posvetih se srečujejo slovenska društva, katoliške misije, učitelji dopolnilnega pouka slovenščine, socialni delavci, člani folklornih in pevskih skupin, ki delujejo v Nemčiji, diplomatski predstavniki, predstavniki Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu ter strokovnjaki z različnih tematskih področij. Posveti, na katerih udeleženci posvetov pridobijo novo in kvalitetno znanje, ki ga vključujejo v svoje nadaljnje društvene dejavnosti, ima za Slovence in njihove potomce v Nemčiji izjemno vlogo. Intervjuvanci sami menijo, da so posveti pomembna oblika druženja, omogočajo izmenjavo izkušenj pri vodenju društev, delavnice vplivajo na višjo kvaliteto društvenih dejavnosti, na predavanjih pridobijo nove informacije in nove kontakte. Posveti presegajo lokalno delovanje posamezne slovenske skupnosti v določenem nemškem mestu, ponujajo tridnevno možnost za govorjenje slovenščine v javni sferi, omogočajo stike z izvorno državo in njenimi predstavniki v Nemčiji. Posveti, ki razvijajo sodelovanje in povezovanje večine slovenskih akterjev v Nemčiji, so po dvajsetih letih postali ena od alternativnih oblik življenja slovenske kulture v izseljenstvu in imajo velik pomen za ohranjanje slovenske identitete v nemškem prostoru.

LITERATURA

- Brunnbauer, Ulf (2009). Labour Emigration from the Yugoslav Region from the late 19th Century until the End of Socialism: Continues and Changes. *Transnational societies, transterritorial politics: Migrations in the (Post-) Yugoslav region: 19th–21st century* (ur. Ulf Brunnbauer). München: R. Oldenbourg, 17–49.
- Castles, Stephen, Miller, Mark J. (2009). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. New York: Guilford Press.
- Drnovšek, Marjan (2008). Društveni arhivi v Nemčiji: Med preteklostjo in sedanjostjo. *Arhivi* 31/2, 251–261.
- Drnovšek, Marjan (2009). Fragments from Slovenian migration history, 19th and 20th centuries. *Transnational societies, transterritorial politics: Migrations in the (Post-) Yugoslav region: 19th–21st century* (ur. Ulf Brunnbauer). München: R. Oldenbourg, 51–72.
- Drnovšek, Marjan (2012). *Slovenski izseljenci in zahodna Evropa v obdobju prve Jugoslavije*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Detela, Lev (1999). Francija, Nemčija, Španija, Avstrija. Slovenska izseljenska književnost 1: Evropa, Avstralija, Azija (ur. Janja Žitnik, Helga Glušič). Ljubljana: ZRC SAZU, Zaloba ZRC, Rokus, 189–190.
- Jurkovič, Tatjana (4. 11. 2014). *Informacija o pouku slovenščine za Slovence in njihove potomce v tujini*, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije, http://www.bern.embassy.si/file-admin/user_upload/dkp_21_vbn/PDF_Files/Informacija_o_pouku_slovenscine.pdf (27. 12. 2015).
- Koordinacija slovenskih društev v južni Nemčiji*, <https://koslovenija.wordpress.com/> (27. 12. 2015).
- Lukšič Hacin, Marina (2001). Pomen kulturno-umetniške dejavnosti med slovenskimi izseljenci – Zahodna Evropa. *Dve domovini / Two Homelands* 14, 53–65.
- Lukšič Hacin, Marina (2007). Normativni vidiki in delovne razmere za migrante v Zvezni republiki Nemčiji. *Dve domovini / Two Homelands* 25, 187–208.
- Mirjam Milharčič Hladnik (2012). Medkulturni odnosi in socialne participacije v kontekstu migracij. *Dve domovini / Two Homelands* 36, 7–18.
- Nečak, Dušan (2010). »Ostpolitik« Willyja Brandta in Jugoslavija (1966–1974). Ponovna vzpostavitev diplomatskih stikov med Zvezno Republiko Nemčijo in Jugoslavijo. *Slovenija – Jugoslavija, krize in reforme 1968/1988* (ur. Zdenko Čepič). Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 183–230.
- Scheffer, Paul (2011). *Immigrant Nations*. Cambridge, Malden: Polity Press.
- Slovenska društva*, Veleposlanništvo Republike Slovenije v Berlinu, [http://www.berlin.veleposlanistvo.si/index.php?id=409&L=2Marta&no_cache=1&sword_list\[\]=dru%C5%A1tva](http://www.berlin.veleposlanistvo.si/index.php?id=409&L=2Marta&no_cache=1&sword_list[]=dru%C5%A1tva) (27. 12. 2015).
- Slovenske katoliške misije v tujini, Nemčija* (2013), Družina, <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/cerkvene-informacije/slovenske-katoliske-misije-v-tujini> (27. 12. 2015).
- Socioekonomske značilnosti meddržavnih selivcev, 2013, Slovenija*, Statistični urad Republike Slovenije, <http://www.stat.si/StatWeb/prikazi-novico?id=4772&idp=17&headerbar=15> (27. 12. 2015).
- Selitveno gibanje, 2014, Slovenija*, Statistični urad Republike Slovenije, <http://www.stat.si/StatWeb/prikazi-novico?id=5318&idp=17&headerbar=15> (27. 12. 2015).
- Šket, Janez, Turk, Ciril (ur.) (2000). *Slovenci na Württemberškem – nova domovina v cerkvi*. Ljubljana: Družina.
- Štrubelj, Zvone (2009). *Pogum besede, Primož Trubar, 500 let: 1508–2008*. Celovec: Mohorjeva družba, Celje: Društvo Mohorjeva družba, Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Štumberger, Saška (2006). Dvojezičnost na primeru Slovencev in Nemčiji. *Slavistična revija* 54/1, 41–60.
- Štumberger Saška (2007). *Slovenščina pri Slovencih v Nemčiji*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Toplak, Kristina (2005). Umetniška ustvarjalnost migrantov: Primer Slovencev v Nemčiji. *Dve domovini / Two Homelands* 22, 115–127.
- Toš, Niko (ur.) (2014). *Vrednote v prehodu IX.: Iz zakladnice socioloških raziskav: Migracije Slovencev (1973–1987) in socialne strukture jugoslovanske družbe (1983–1987)*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IDV-CJMMK; Dunaj: Echoraum.

- Vižintin, Marjanca Ajša (2012). Poročilo s 17. Posveta slovenskih društev, katoliških misij, učiteljev, socialnih delavcev in članov folklornih skupin v Nemčiji (Bad Urach, 23.–25. 3. 2012). *Dve domovini / Two Homelands* 36, 177–178.
- Vižintin, Marjanca Ajša (2014). Od kod prihajajo otroci priseljenci in čemu? *Monitor ISH* 16/2, 101–126.
- Vižintin, Marjanca Ajša (2015a). Otroci in dopolnilni pouk slovenščine v Bosni in Hercegovini: Od jezika prednikov do jezika prihodnosti. *Slovensko izseljenstvo v luči otroške izkušnje* (ur. Janja Žitnik Serafin). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 157–173.
- Vižintin, Marjanca Ajša (2015b). *45 let društva Triglav Stuttgart*, Medkulturni inštitut, <http://medkulturni-institut.si/45-let-drustva-triglav-stuttgart/> (27. 12. 2015).
- Žitnik Serafin, Janja (2015). Recipročnost ali simetrija? Primerjava kulturnih interesov in možnosti dveh manjšin. *Dve domovini / Two Homelands* 42, 113–126.

SUMMARY

SLOVENIAN EMIGRANTS AND THEIR DESCENDANTS IN GERMANY: TWENTY YEARS OF GATHERINGS OF THE SLOVENIAN ORGANIZATIONS AT CONFERENCES

Marijanca Ajša VIŽINTIN

In the 2nd half of the 20th century Germany was one of the most frequent choices for Slovenian emigrants. In the sixties of the 20th century, Yugoslavs were the second most numerous immigrant group after the Turkish workers. Slovenians immigrated in largest numbers to Baden-Württemberg; according to the estimations, 50,000 Slovenians out of 80,000 of all emigrated Slovenians lived in Germany in the sixties of the 20th century. We can speak about four periods of emigration from Yugoslavia; illegally before 1963, legally until 1973 when emigration spread, however, it levelled off between 1974–1979 due to the economic crisis in Germany. In the eighties, some people returned to Yugoslavia, however, the return was slower due to the crisis in Yugoslavia. The Slovenian independence did not influence the migration currents; nevertheless, the emigration of Slovenes is increasing again in the 21st century. Germany besides Austria is again one of the most frequent choices among the selected countries for Slovenian emigrants.

The majority of Slovenians emigrated »only for some years«, yet most of them stayed in Germany: in 2015, 26 associations and six Catholic missionaries operated in Germany, six teachers taught Slovenian language. Gatherings are a special form of cooperation and connecting of Slovenians and their descendants in Germany, which are worthy of research. The Slovenians, who live in Germany, organised in 2015 the 20th gathering of the Slovenian organisations in Wiesbaden. At the gatherings, the following organisations and people meet: Slovenian associations, Catholic missionaries, the teachers of remedial classes of Slovenian, social workers, the members of folklore groups and choirs who perform in Germany, the representatives of diplomacy, and the representatives of the Office for Slovenians Abroad of the Republic of Slovenia and the professionals from various thematic fields. The participants of the gatherings get new and high-quality knowledge during the selected lectures and workshops, which they include in the further activities of their associations. The interviewees themselves think that the gatherings represent the important form of socialising, they enable the exchange of experience in leading associations, and the workshops influence the higher quality of the associations' activities, they get new information and new contacts during the lectures. The gatherings surpass the local operations of the individual Slovenian community in a certain German town, they offer a three day possibility for speaking Slovenian in the public sphere, and they enable the contacts with the country of origin and its representatives in Germany. The gatherings that develop the cooperation and connecting of the majority of Slovenian migrant organizations in Germany, have become one of the alternative forms of life of the Slovenian culture in emigration and they have a big importance for maintaining the Slovenian identity in the German environment.